

Лікар

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ: ВІДОМИЙ І НЕВІДОМИЙ...

*До 182-ї річниці
від дня народження
Степана Васильовича
Руданського*

Січневий календар щедрий на свята, знаменні та пам'ятні дати. З-поміж них вирізняється одна — день народження Степана Руданського. Хто ж він, цей відомий і невідомий для широкого загалу діяч?

Один з найкращих лікарів свого часу, класик української літератури, поет високої національної свідомості Степан Васильович Руданський народився 6 січня 1834 року (за новим стилем) в селі Хомутиці Вінницького повіту Подільської губернії, нині Калинівського району на Вінниччині, в родині священика. У 1861 р. закінчує Петербурзьку медико-хірургічну академію із званням доктора медицини, додатково складає іспит на повітового лікаря і просить призначення на Південь, оскільки хворіє на сухоти і за станом свого здоров'я не може працювати в інших кліматичних умовах. Незабаром з медичного департаменту Міністерства внутрішніх справ надійшло повідомлення про призначення Степана Руданського на посаду міського лікаря Ялти. 2 листопада 1861 р. молодий лікар приступив до виконання професійних обов'язків. Працював першим міським лікарем Ялти, повітовим, карантинним лікарем застави та селищ Південного берега Криму, першим санітарним і ветеринарним лікарем міста й повіту, завідувачем лікарняною й господарчою частинами в Ялтинському лікарняному відділенні, проте на всіх цих посадах, окрім посади міського лікаря (де зарплатня становила 18 руб. 64,5 коп. в місяць), ніякої грошової винагороди не отримував. Підробітки в маєтках князя Воронцова статків не приносили: чималими були витрати на роз'їзди.

Місто вразило молодого фахівця антисанітарією, брудом. Степан Руданський сприяє побудові в місті водогону, каналізації, бере участь у формуванні пожежної дружини, засновує в Ялті санітарну службу. Лікарня займала орендований у купця Лакидіна кам'яний одноповерховий будинок. Приміщення старе, тісне, північна стіна, практично, не просихала через дощі. Штат лікарні складався з лікаря, фельдшера, кухарки-прачки, служника-двірника. Лікарня мала — всього

дві кімнати з чотирма ліжками для хворих чоловіків. Жінок і дітей лікували згідно з розпорядженням Таврійського приказу громадської опіки за місцем проживання. Бракувало ліків, обладнання, медичної літератури. З інструментів було лише два набори: хірургічний і фельдшерський. Руданський вперше порушує питання про лікування жінок в умовах стаціонару, турбується про збільшення кількості ліжок у лікарні, забезпечення медичних працівників інструментарієм, медичною літературою, хворих — якісними ліками, повноцінним харчуванням, тощо.

Ялта швидко розбудовувалась. Сюди щорічно приїздило від 100 до 200 і більше осіб не лише з усіх кінців Російської імперії, а й з-за кордону. Особливо було багато приїжджих на період відпочинку в Лівадії царської сім'ї. На Степана Руданського припав найважчий тягар започаткування курортної справи на Південному березі Криму. Ще задовго до В. Дмитрієва він проводив спостереження за хворими (на результати цих спостережень посилався С. Боткін, обґрунтовуючи курортне значення Криму), описав показання для направлення хворих на Південнобережжя, вказав на користь купання в морі, наполягаючи при цьому на необхідності медичного контролю за процедурами.

На зміну приказній медицині прийшла земська. Розпочалась реконструкція місцевих установ. Перспективний «Проект о преобразовании Ялтинского больничного отделения», розроблений С. Руданським, засвідчує про його глибоку господарську обізнаність і відмінне знання району Південного берега.

Розмірковуючи про збільшення кількості ліжок для хворих, лікар зазначає: «...было бы очень полезно иметь одну особую более приличную комнату с двумя лучшими кроватями для помещения тех больных, которые иногда с небольшими средствами приезжают лечиться на Южный берег (подобно доктору Омелянскому, умершему в 1864 году в Ялтинском больничном отделении)». Отже, С. Руданський задовго до С. Я. Єлпатьєвського та А. П. Чехова офіційно порушив цю вкрай важливу соціальну проблему

курорту. Розмірковуючи про організацію «медицинской части в уезде», лікар робить висновок «...что для пособия больным Ялтинского уезда необходимо иметь не менее семи медпунктов в уезде и один центральный для всех в г. Ялте». Для кожного медичного пункту він склав кошторис витрат на опалення, освітлення, ліки, продукти харчування, тощо. Турбувався про збільшення заробітної плати медичним працівникам, триразове харчування хворих. Вважав за доцільне, щоб хворі загірної частини повіту і околиць Алуштинської волості обслуговувались лікарнями Сімферополя, Севастополя і Феодосії. Оскільки жителі трьох волостей загірної частини не мали навіть фельдшерського пункту, С. Руданський пропонує: «...так как загорные жители Ялтинского уезда равно удалены от Ялты и от Симферополя, и от Севастополя, где существуют такие учреждения [лікарні — О. Ю.], то

было бы очень полезно открыть хотя бы маленькую больницу в Бахчисарае». С. Руданський був ініціатором створення фельдшерських пунктів (з 1865 р.), зародження санаторної справи на Південному березі (1864), першої медичної бібліотеки на Південнобережжі (1865). У 1865 р. лікар обладнав метеорологічний пункт і став першим метеорологом Ялти. Дослідження С. Руданським клімату стало основою зародження кліматології і кліматотерапії Південного берега Криму.

У жовтні 1869 р. Степан Руданський за розвиток земської медицини був нагороджений орденом Станіслава 3-го ступеня та годинником фірми «Павло Буре». У відомості, складеній Таврійською лікарською управою від 9 січня 1864 р. йдеться: «Ялтинский городской врач Степан Руданский обращает на себя внимание отличными знаниями по науке». Займався і приватною практикою та статків вона не приносила. На відміну від своїх колег, які прибули до Ялти пізніше, не збудував для себе будинку, а лише спромігся придбати близько десятини «пустопорожньої» землі, жив на найманих квартирах. Частина власної земельної ділянки віддав місту для будівництва фонтана з резервуарами. Клопотався про будівництво нової лікарні в Ялті. Справжній фахівець і громадський діяч Степан Руданський всіляко відстоював права простого люду, чим заслужив повагу серед населення. Художник Віктор Ковальов писав про нього: «Занедужає, бувало, бідний чоловік, зараз до лікаря Руданського. Цей поможе і грошей не візьме...».

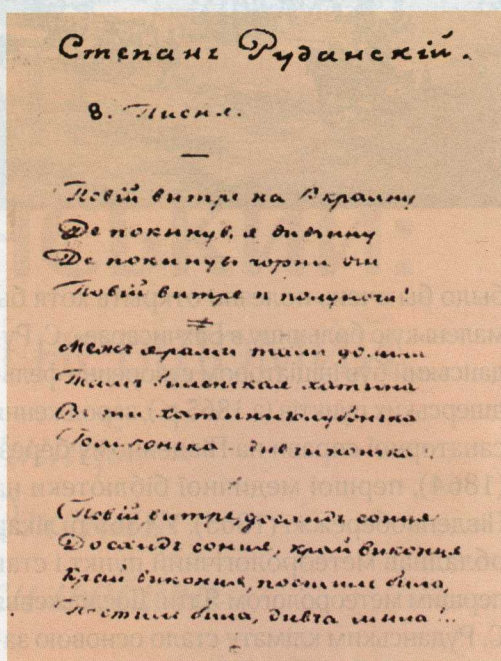
Багато часу займала громадська діяльність — Руданський був головою межевої

Степан Руданський з сестрою Ольгою та братом Григорієм. Фото 60-х років XIX ст.

комісії міської управи, секретарем комітету з питань благоустрою Ялти, членом інших міських і повітових інституцій. Заклав основи курортного збору та оподаткування купецького вантажу, розробив статут акціонерної компанії на побудову нового базару в Ялті, який знаходиться поблизу морського порту і досі діє. Разом із повітовим лікарем К. Ріттером був фундатором громадсько-культурного гуртка «Клуб Южного берега Крыма», ініціатором благодійних заходів в Ялті та в повіті. Лікар стає почесним громадянином Ялти, у 1867 р. його обрали почесним мировим суддею Сімферопольсько-Ялтинської і Керченської округи.

Непідкупний, принциповий лікар Руданський мав сутічки з купцями, власниками заїжджих дворів. За свою справедливість і чесність розплачувався власним здоров'ям і благополуччям. Заздрісники, недобррозичливі не одноразово намагалися його вижити з Ялти. Втіхою була літературна праця, та часу для неї майже не залишалось. Коли влітку 1872 року в місті спалахнула епідемія холери, Руданський вжив рішучих заходів для організації протиепідемічного режиму, але й сам захворів. Загострилась хвороба туберкульозу легень, тож полишив світ завчасно — 3 травня 1873 р. (за новим стилем) у брата Григорія на руках.

«Повій, вітре, на Україну». Рукопис Степана Руданського

Степан Руданський всіляко відстоював права простого люду, чим заслужив повагу серед населення. Художник Віктор Ковальов писав про нього: «Занедужає, бувало, бідний чоловік, зараз до лікаря Руданського. Цей поможе і грошей не візьме...».

Сміємось і не здаємось!

У 1981 році в Калинівському районі було започатковано обласне свято сатири і гумору імені Степана Руданського, у 2009 році свято набуло статусу всеукраїнського і проводиться щорічно. Ось і цього року 16–17 січня на батьківщині поета й лікаря святкували 182-гу річницю від дня його народження.

Традиційно свято розпочалося у селі Хомутиці — батьківщині Степана Руданського. Знаменною подією для села стало відкриття у цьому році меморіальної дошки засновниці й колишньому директору музею Степана Руданського Юлії Всеволодівні Грош. Гості відвідали музей Степана Руданського, поклали квіти до його пам'ятника та на могили його батьків, що знаходяться неподалік.

Наступного дня гостей зустрічала Калинівка. Визначною подією 2016 року стало перейменування площі Леніна та присвоєння їй імені Степана Руданського, про що й було оголошено на святкуванні. Багато зусиль до цього доклав правнучатий племінник Степана Руданського, військовий лікар з Житомира Олексій Васильович Боржковський.

На свято запросили військовослужбовців з Національної гвардії України та бійців АТО. Вислів «Сміємось і не здаємось» став лейтмотивом свята.

Лауреатом Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Степана Руданського за 2015 рік став Олексій Михайлович Бойко, поет-гуморист з с. Пиків Калинівського району, дипломантами — авторський колектив видання «І я знов живий світ оглядаю...» (Київ, 2014). До складу авторів увійшли генеральний директор Національної наукової медичної бібліотеки України Раїса Іванівна Павленко, кандидат медичних наук Юрій Григорович Віленський, вчений секретар ННМБУ Олена Миколаївна Кіришева, головний бібліотекар наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова Ольга Анатоліївна Юрчишина.

...Сумно, що для широкого загалу Степан Руданський відомий лише як поет-гуморист і маловідомий або ж взагалі невідомий як талановитий лікар, фольклорист, етнограф, перекладач, драматург,

громадський діяч, художник, краєзнавець, фундатор системи охорони здоров'я, предтеча соціальної медицини Південного берега Криму.

Ще у 1923 році академік Агатангел Кримський писав: «П'ятдесят літ зминуло, відколи помер Руданський (1873), і перед Усеукраїнською Академією Наук стоїть невідкладна повинність — дати нарешті академічне видання всіх його писань. Разом з тим треба було б якось докладніше в'яснити й його життєпис, ще й досі дуже-дуже неосвітлений». Академічного видання творів Степана Руданського не маємо й досі. Цілий ряд його творів невідомі для пересічного читача, бо ще донедавна були під забороною через виразно національні мотиви: історичні співи (поеми) «Мазепа, гетьман український», «Іван Скоропада», «Павло Полуботок», «Вельямін», «Павло Апостол», «Мініх», пісні «До України», «Гей, браття-козаки», «Гей, бики!», тощо.

ПІСЛЯМОВА

...В Ялті, незважаючи на політичну ситуацію, патріоти двічі на рік — на день народження та на день смерті поета й лікаря приходять на могилу Степана Руданського, щоб вшанувати його пам'ять. Цього року на адресу земляків поета та його нащадка Олексія Боржковського напередодні свята надійшли з Криму SMS, щоправда російською мовою: «С днем рождения Степана Руданского!».

...Сумно думати про те, що в далекій Ялті, в анексованому Криму лежить в землі наш незабутній земляк Степан Руданський, який і в останні хвилини свого життя наспівував свою улюблену пісню «Україно моя мила...».

Головний бібліотекар ВНМУ
ім. М. І. Пирогова О. А. Юрчишина

Сумно, що для широкого загалу Степан Руданський відомий лише як поет-гуморист і маловідомий або ж взагалі невідомий як талановитий лікар, фольклорист, етнограф, перекладач, драматург, громадський діяч, художник, краєзнавець, фундатор системи охорони здоров'я...

Олексій Боржковський
на могилі пращура у Ялті